

De mantel der liefde van de rechter-commissaris in strafzaken

Mr. N. van der Laan¹

Gedwongen door tijdgebrek bereidt een rechter-commissaris zich steeds minder zorgvuldig voor op voorgeleidingen, zo leert de praktijk. Hierdoor ontstaat zelfs het idee dat de rechter-commissaris af en toe zijn oor te veel naar het Openbaar Ministerie laat hangen. Een werkwijze die, mede gezien de leer van het gesloten stelsel van rechtsmiddelen, leidt tot schrijnende situaties voor verdachten.

1. Inleiding

Het (straf)rechtsbedrijf lijkt de laatste tijd in de greep van algehele 'targetmalaise'. Rechtbanken worden afgerekend op resultaten en dienen zo veel mogelijk zaken af te handelen binnen een zo kort mogelijke periode. Het te besteden budget wordt bovendien zelfs voor een deel prestatieafhankelijk bepaald. Ook het rechter-commissariaat in strafzaken blijkt niet aan deze doelstellingenterreur te ontsnappen. Een rechter-commissaris in een grote rechtbank oordeelt dagelijks over de vrijheid van zoveel voorgeleide verdachten, dat hij niet of nauwelijks in staat kan worden geacht de bijbehorende dossiers daadwerkelijk integraal te hebben gelezen. Een praktijk die zorgen baart.²

Die zorg wordt groter nu door de gang van zaken bij voorgeleidingen zelfs de indruk ontstaat dat rechters-commissarissen zich steeds minder kritisch opstellen in de richting van het Openbaar Ministerie en fouten bij het toepassen van vrijheidsbenemende dwangmiddelen gemakkelijk door de vingers zien. In deze bijdrage bespreek ik deze teneur.

Voor een goed beeld van de reikwijdte van beslissingen van de rechter-commissaris ga ik eerst in op de leer van 'het gesloten stelsel der rechtsmiddelen', nu hierover in de praktijk nog steeds onduidelijkheid blijkt te bestaan. Vervolgens bespreek ik aan de hand van enkele voorbeelden de praktijk bij het kabinet rechter-commissaris (in met name Amsterdam). Daarbij ga ik ter adstructie in op drie kernpunten, te weten: de beslissingen omtrent de rechtmatigheid van de (verlengde) in verzekeringstelling, het onderlinge contact tussen rechter-commissaris en officier van justitie buiten de verdediging om en de wijze van voorbereiding van de rechter-commissaris op een voorgeleiding.

2. Gesloten stelsel van rechtsmiddelen

2.1 HR 8 mei 2001, NJ 2001, 587

Om te bezien hoe vergaand de beslissingen van de rechter-commissaris ingrijpen in het verdere verloop van een strafrechtelijke procedure, is het van belang om het geruchtmakende arrest van de Hoge Raad van 8 mei 2001 nader te bespreken. Een uitspraak die voor veel beroering zorgde, omdat daaruit door velen werd opgemaakt dat beslissingen van de rechter-commissaris met

¹ Niels van der Laan is advocaat bij De Roos & Pen Advocaten te Amsterdam.

² Zie ook A.A. Franken, 'De rol van de rechter-commissaris: tussen ideaal en praktijk', DD 2006, 14.

betrekking tot de aanhouding en de inverzekeringstelling in beginsel onaantastbaar zijn.³ De Hoge Raad overwoog:

“Het gesloten stelsel van rechtsmiddelen in strafzaken zou op onaanvaardbare wijze worden doorkruist indien bij de behandeling van de zaak ter terechtzitting opnieuw of alsnog (mijn onderstreping, NL) beroep zou kunnen worden gedaan op verzuimen bij de aanhouding en inverzekeringstelling die aan de rechter-commissaris zijn of hadden kunnen worden voorgelegd.”

De woordkeuze geeft aan dat de beslissing van de rechter-commissaris over verzuimen die van invloed zijn op de rechtmatigheid van de aanhouding en de inverzekeringstelling, onaantastbaar is. Ter zitting mag de rechter daarover niet opnieuw of alsnog oordelen. Hetzelfde geldt voor de raadkamer nu deze alleen bevoegd is om een beslissing te nemen over de voortdrijving van de voorlopige hechtenis. De raadkamer is geen indirecte beroepsinstantie ten aanzien van de rechtmatigheidsbeslissing van de rechter-commissaris.

2.2 HR 30 maart 2004, NJ 2004, 376

In zijn uitspraak van 30 maart 2004 heeft de Hoge Raad de benadering genuanceerd. In dit arrest overwoog hij dat:

“art. 359a Sv niet van toepassing is bij vormverzuimen die betrekking hebben op bevelen inzake de toepassing van vrijheidsbenemende dwangmiddelen welke kunnen worden voorgelegd aan de rechter-commissaris die krachtens de wet belast is met het toezicht op de toepassing dan wel de voortdrijving van bepaalde tijdens het voorbereidend onderzoek bevolen vrijheidsbenemende dwangmiddelen en die aan dergelijke verzuimen rechtsgevolgen kan verbinden (mijn onderstreping, NL) ten aanzien van de voortzetting van de vrijheidsbeneming.”

De onderstreepte zinsdelen relativeren de onaantastbaarheid van de beslissing van de rechter-commissaris. Of een verzuim nog ter sprake kan worden gebracht ter zitting is kennelijk afhankelijk van het soort verzuim. De gekozen bewoordingen leiden tot de conclusie dat indien de verzuimen gevolgen hebben voor meer dan ‘alleen’ de bevelen tot vrijheidsberoving (en de rechter-commissaris daaraan dus geen of onvoldoende rechtsgevolgen kan verbinden) het gesloten stelsel van rechtsmiddelen zich expliciet *niet* verzet tegen hernieuwde bespreking ter zitting.⁴

Dat blijkt ook uit latere jurisprudentie. Daaruit volgt dat wel degelijk ruimte bestaat voor bespreking van bepaalde verzuimen waarvan de invloed verder reikt dan de toepassing van vrijheidsbenemende dwangmiddelen.⁵ Daarbij lijkt de zittingsrechter niet gebonden aan het ‘rechtmatigheidsoordeel’ van de rechter-commissaris over de toegepaste dwangmiddelen.⁶

³ Zie bijv. mr. D.V.A. Brouwer en mr. W.H. Jebbink, ‘Wie behoedt ons voor de rechter-commissaris?’ NJB maart 2002, p. 393-398

⁴ Zie in die zin ook de conclusie van Fokkens onder HR 7 september 2004, NJ 2004, 608

⁵ Zie HR 19 maart 2002, Nieuwsbrief Strafrecht 2002, 143 en ook RB Zwolle-Lelystad 3 december 2004, Nieuwsbrief Strafrecht 2005, 80 en Hof Amsterdam 8 april 2003, 23-002190-02, niet gepubliceerd. Anders: Hof 's-Hertogenbosch 2

Vormverzuimen met betrekking tot de aanhouding en inverzekeringstelling vallen volgens de Hoge Raad derhalve in twee categorieën uiteen.

2.3 Categorie I

De eerste categorie betreft vormverzuimen die slechts van invloed zijn op de rechtmatigheid van de aanhouding en inverzekeringstelling (lees: de rechtmatigheid van de vrijheidsberoving) en waaraan de rechter-commissaris een rechtsgevolg kan verbinden. De beslissing van de rechter-commissaris over dergelijke verzuimen is onaantastbaar.

Te denken valt aan het nalaten van het mededelen van de reden van aanhouding aan een verdachte,⁷ het weerhouden van inzage in de stukken voorafgaand aan een voorgeleiding,⁸ het zonder novum opnieuw aanhouden van een verdachte in dezelfde zaak,⁹ iemand inverzekeringstellen na ommekomst van de wettelijke termijn,¹⁰ of het zonder dringende noodzakelijkheid verlengen van de inverzekeringstelling. De rechter-commissaris kan aan deze verzuimen het rechtsgevolg van onmiddellijke invrijheidstelling verbinden.

Overigens kan uit de jurisprudentie niet duidelijk worden afgeleid wat de juridische consequentie is indien de rechter-commissaris de inverzekeringstelling onrechtmatig acht, maar de verdachte desondanks rauwelijks in bewaring stelt, bijvoorbeeld gezien de ernst van het feit in verhouding tot de (geringe) ernst van het verzuim. Mijns inziens verzet het gesloten stelsel van rechtsmiddelen zich niet tegen bespreking van deze (vastgestelde) onrechtmatige vrijheidsberoving ter zitting, bijvoorbeeld middels een verzoek tot strafvermindering in de zin van 359a Sv. Zeker is in ieder geval wel dat de verdachte nimmer gecompenseerd wordt voor een eventueel verzuim uit deze categorie indien de rechter-commissaris van oordeel is dat de inverzekeringstelling niet onrechtmatig is.

2.4 Categorie II

De tweede categorie betreft vormverzuimen die niet alleen gevolgen hebben voor de rechtmatigheid van de vrijheidsbeneming, maar tevens voor de procespositie van de verdachte (en aldus voor de gehele procedure) en waaraan de rechter-commissaris geen of in ieder geval onvoldoende rechtsgevolgen kan verbinden. De beslissing van de rechter-commissaris over dergelijke verzuimen is niet onaantastbaar.

Te denken valt aan het aanhouden zonder redelijk vermoeden van schuld,¹¹ het aanhouden buiten heterdaad zonder bevel¹² of het onthouden van rechtskundige bijstand aan een verdachte. De verdediging kan deze verzuimen niet alleen bij de rechter-commissaris ter sprake brengen (die de

september 2003 LJN: AI1722, Hof Leeuwarden 4 januari 2002, LJN: AD8433, Rechtbank Roermond 2 december 2002, LJN: AF2839.

⁶ Dat zou men (omdat de HR niet ambtshalve casseert) kunnen afleiden uit HR 5 april 2005, NJ 2005, 301.

⁷ Hoge Raad 8 mei 2001, NJ 2001, 587

⁸ HR 7 september 2004, Nieuwsbrief Strafrecht 2004, 371

⁹ HR 30 oktober 2001 LJN: AD4307

¹⁰ HR 5 februari 2002 LJN: AD7794

¹¹ Hof Amsterdam 8 april 2003, parketnummer 23-002190-02, niet gepubliceerd.

¹² HR 19 maart 2002, Nieuwsbrief Strafrecht 2002, 143

verdachte onmiddellijk in vrijheid kan stellen) maar ook bij de zittingsrechter die hieraan (nog nadere) gevolgen ex. artikel 359a Sv. kan verbinden.

Daarbij dient opgemerkt dat het ter zitting wel van belang is hoe de verdediging het verweer formuleert. Indien de verdediging meent dat de in verzekeringstelling onrechtmatig was omdat de verdachte geen rechtskundige bijstand heeft gekregen, dan heeft het geen zin om deze onrechtmatige vrijheidsberoving op de zitting aan de orde te stellen indien de rechter-commissaris de in verzekeringstelling desondanks niet onrechtmatig heeft geacht. Gekozen moet worden om de gevolgen van dit verzuim voor te leggen door bijvoorbeeld aan te voeren dat alle verklaringen die voorafgaand aan het bezoek van de raadsman zijn afgelegd, moeten worden uitgesloten voor het bewijs omdat deze onrechtmatig zouden zijn verkregen.

2.5 Rb Alkmaar 23 maart 2006

De Rechtbank Alkmaar¹³ heeft deze onderverdeling recent toegepast in een interessante uitspraak. In casu had de rechter-commissaris de in verzekeringstelling onrechtmatig geoordeeld omdat de verdachte rechtskundige bijstand was onthouden. Desondanks was de verdachte gezien de ernst van het feit rauwelijks in bewaring gesteld. De officier was in appèl gegaan tegen deze ‘versluisde’ onmiddellijke invrijheidstelling (ik ga gemakshalve in deze bijdrage voorbij aan bespreking van de ontvankelijkheidsvraag van dit beroep) welk appèl gegrond was nu “naar het oordeel van de rechtbank de toetsing door de RC zich beperkt tot beginselen die rechtstreeks verband houden met de vrijheidsbeneming zelf”. Een verband dat bij het onthouden van rechtsbijstand naar het oordeel van de rechtbank kennelijk ontbreekt. De rechter-commissaris was getreden “buiten het kader waarbinnen de rechtmatigheidstoetsing zich beweegt, te weten de vrijheidsbeneming in enge zin”. De conclusie van de rechtbank was dan ook dat verwerpen met betrekking tot schending van de beginselen van een goede procesorde tijdens de in verzekeringstelling, niet thuishoren bij de rechter-commissaris, maar alleen aan de zittingsrechter in de vorm van een 359a verweer moet worden voorgelegd.

Al met al een belangwekkende uitspraak. Hoewel de rechtbank Alkmaar mijns inziens een juiste uitleg geeft aan het gesloten stelsel van rechtsmiddelen, levert deze zienswijze een nieuw juridisch obstakel op. Immers, de vraag wanneer een vormverzuim uit de categorie II de vrijheidsbeneming wél direct raakt en wanneer niet, is niet eenvoudig te beantwoorden. Het is in namelijk bepleitbaar dat het onthouden van rechtsbijstand tijdens de in verzekeringstelling weldegelijk de rechtmatigheid van de vrijheidsbeneming raakt.

2.6 Conclusie

De conclusie van deze onderverdeling is dat de beslissingen van de rechtercommissaris minder vergaand ingrijpen in het verdere verloop van de strafprocedure dan naar aanleiding van de uitspraak van de Hoge Raad in mei 2001 werd gedacht. Ernstige vormverzuimen die van invloed zijn op de verdere procedure kunnen in een later stadium weldegelijk nog ter sprake worden gebracht. Indien de visie van de rechtbank Alkmaar wordt gevolgd, is het zelfs zo dat verzuimen uit de categorie II (voor zover ze de vrijheidsbeneming niet direct raken) überhaupt niet aan de rechter-commissaris behoren te worden voorgelegd.

¹³ RB Alkmaar 23 maart 2006, LJN AW2869

3. Praktijk

3.1 Rechter-commissaris

Het voorgaande laat onverlet dat het belang voor een verdachte bij de beslissing van de rechter-commissaris bijzonder groot is. Immers, de rechter-commissaris kan als enige instantie verzuimen uit de categorie I beoordelen en hieraan een concreet gevolg verbinden, te weten: onmiddellijke invrijheidstelling. Dat betekent dat de rechter-commissaris ook de enige 'rechtstaatbewaker' is die kan beoordelen of de 'vormen' uit deze categorie door justitie wel worden nageleefd. Het behoeft mitsdien geen betoog dat dergelijke beslissingen zorgvuldig moeten worden genomen.

Sommige rechters-commissaris lijken daarvan echter onvoldoende doordrongen. Zo oordeelde een rechter-commissaris in Amsterdam (na uitvoerig verweer) onlangs dat de aanhouding en in verzekeringstelling 'vooralsnog' rechtmatig waren. Een andere rechter-commissaris maakte in een vergelijkbaar geval zelfs de opmerking dat de verdediging "maar in hoger beroep moest gaan als zij het niet eens was met de beslissing". Onbegrijpelijk, nu daarmee overduidelijk werd miskend dat de verdediging geen rechtsmiddel heeft en de wet 'voorlopig' rechtmatige in verzekeringstellingen niet kent.

Deze visie brengt het risico met zich dat een rechter-commissaris, met het onjuiste idee in zijn achterhoofd dat zijn beslissing twee weken later nog door een raadkamer kan worden herroepen, wellicht gemakkelijker (en daardoor mogelijk onzorgvuldiger) zijn beslissing zal nemen. De praktijk in Amsterdam lijkt dit te bevestigen.

3.2 Inverzekeringstelling

Zo gebeurt het bij het Amsterdamse arrondissementsparket veelvuldig dat bij verdachten die worden voorgeleid de in verzekeringstelling wordt verlengd, met het enkele doel de voorgeleiding binnen de termijn te laten vallen. Immers, de termijn van de in verzekeringstelling verstrijkt bijna altijd eerder dan de 3 dagen en 15 uur van artikel 59a Sv. Uit praktisch oogpunt wordt soms zelfs al de verlenging bevolen op het moment dat de verdachte in verzekering wordt gesteld. De rechter-commissaris heeft met deze gang van zaken ten onrechte veelal geheel geen moeite.

Om te beginnen is deze praktijk in strijd met de kennelijke bedoeling van de wetgever. Bij de totstandkoming van artikel 58 Sv. is de wetgever er namelijk vanuit gegaan dat de in verzekeringstelling niet zal worden verlengd voordat de rechter-commissaris zich over de rechtmatigheid hiervan heeft uitgesproken. "Het rechtskarakter van de in verzekeringstellingsprocedure is in het onderhavige voorstel zó zeer toegenomen, dat een verlenging van de in verzekeringstelling met maximaal drie dagen door de officier van justitie (...) eveneens verantwoord is. Allereerst is daaraan voorafgegaan (mijn onderstreping, NL) een voorgeleiding voor de rechter-commissaris die tot de slotsom is gekomen dat de in verzekeringstelling niet onrechtmatig is"¹⁴, aldus de minister van justitie. De huidige Amsterdamse praktijk is mijns inziens dan ook in strijd met de intentie van de wetgever.¹⁵

Daarnaast blijkt de beleidsregel van het OM, die inhoudt dat verlenging vooral in de rede ligt "in gevallen waarin het opsporingsonderzoek langere vrijheidsbeneming vereist, terwijl op dat moment de noodzaak van voorlopige hechtenis nog onvoldoende kan worden aangetoond", een dode letter

¹⁴ TK 1990-1991, 21 225, nr. 5, pag. 5 en 6. Tevens TK 1992-1993, 21225, nr. 13 pag. 6.

¹⁵ Anders: Rb Roermond 19 november 2003, NJ 2004,70

geworden.¹⁶ De verlenging dient tegenwoordig namelijk in de meeste gevallen veelal slechts één doel: termijnredding. In het gros van de gevallen gaat het daarbij niet om uitzonderingssituaties, maar om doorsnee zaken.

Zo werd in een zaak van een diefstal van een laptop blijkens het proces verbaal van relaas op woensdagmiddag, toen het onderzoek was afgerond, in onderling overleg tussen de politie en het OM besloten dat de verdachte op vrijdag (twee dagen later dus!) zou worden voorgeleid. *“Zekerheidshalve wordt daarom de inverzekeringstelling verlengd”*, was de eerlijke verklaring van de verbalisant (die het bevel ook nog zelf had getekend) in het relaas. Mijn verweer dat de wet het ‘zekerheidshalve-criterium’ niet kent en er echt sprake moet zijn van ‘dringende noodzakelijkheid’, werd verworpen.¹⁷ In een andere zaak werd de verlenging zelfs al bevolen direct na de inverzekeringstelling. Op het verweer dat niet viel in te zien dat reeds op dat moment kon worden geoordeeld over de aanwezigheid van eventuele dringende noodzakelijkheid drie dagen later, oordeelde de rechter-commissaris dat deze gang van zaken *“niet ontoelaatbaar”* was.¹⁸

Hoewel ik onderken dat onder onderzoeksbelang ook het onderzoek naar de mogelijkheid en wenselijkheid een bevel tot voorlopige hechtenis te vorderen dan wel te geven moet worden begrepen,¹⁹ betekent dit mijns inziens niet dat (ongeacht de tijd die daarmee is gemoeid) al het zogeheten ‘papierwerk’ dat door de politie moet worden gedaan om een voorgeleiding mogelijk te maken, per definitie onderzoeksbelang oplevert. Het kabinet in Amsterdam meent mijns inziens ten onrechte van wel. Zo oordeelde een rechter-commissaris *“dat onderzoeksbelang ook inhoudt het onderzoek naar het moment (mijn onderstreping, NL) en de wijze van de voorgeleiding”*.²⁰ Een onbegrijpelijk oordeel, want wat moet men zich voorstellen bij onderzoek naar het moment van een voorgeleiding? Is dat geen vrijbrief voor onnodige vertraging? Een dergelijke ruime interpretatie van het begrip onderzoeksbelang zorgt in ieder geval voor weinig druk op de ketel bij de opsporingsdiensten. Dit alles nog los van het feit dat indien dit ‘papierwerk’ na drie dagen nog steeds niet is afgerond, er mijns inziens in ieder geval geen sprake kan zijn van ‘dringende noodzakelijkheid’ ex. artikel 58 lid 2 Sv. Laat staan dat direct na de aanhouding door een officier getoetst kan worden of deze dringende noodzakelijkheid na drie dagen aanwezig zal zijn.

De conclusie is dat het Openbaar Ministerie uit praktisch oogpunt in sommige gevallen de grenzen van haar bevoegdheden met betrekking tot de inverzekeringstelling opzoekt. Dat hoeft op zichzelf nog geen ernstige gevolgen voor een verdachte te hebben, mits de rechter-commissaris op het juiste moment aan de rem trekt. De vraag is of dat in de huidige praktijk voldoende geschied. Naar mijn ervaring is dat niet altijd het geval. Termijnreddingsacties van een officier worden veelal ten onrechte voor lief genomen. Zo wordt in de meeste gevallen door de rechter-commissaris überhaupt niet bij het Openbaar Ministerie naar de grondslag van de ‘dringende noodzakelijkheid’ geïnformeerd en in die gevallen dat dit wel gebeurt, wordt veelal genoeg genomen met de opmerking *“dat het bij de*

¹⁶ Beleidsregel OM, ‘Aanwijzing inverzekeringstelling’ te vinden op www.om.nl

¹⁷ RC Amsterdam d.d. 19 augustus 2005, parketnummer 13/437429-05, niet gepubliceerd.

¹⁸ RC Amsterdam d.d. 20 februari 2005, parketnummer 13/420281-06, niet gepubliceerd.

¹⁹ HR 31 oktober 2000, NJ 2001,239

²⁰ RC Amsterdam d.d. 26 september 2005, parketnummer 13/421526-05, niet gepubliceerd.

politie heel erg druk is geweest". Wanneer de rechter-commissaris vanuit die compassie teveel accepteert, ligt de schijn van partijdigheid op de loer.

3.3 Contact rechter-commissaris - officier

De vrees voor een onvoldoende onpartijdige rechter-commissaris wordt bij de verdediging nog eens aangewakkerd door de technologische ontwikkelingen. Met de komst van het Inter- en Intranet heeft het informele contact tussen de rechter(-commissaris) en het OM een behoorlijke vlucht genomen. Meer dan eens blijkt een rechter-commissaris gemaild te hebben met een officier op inhoudelijk niveau. Over mogelijke schorsingen (en de daaraan te verbinden voorwaarden) wordt soms al voor de voorgeleiding gecommuniceerd. De transparantie van dergelijke (in)formele zaaksgelateerde contacten laat te wensen over. Soms wordt informatie die de rechter-commissaris heeft verkregen van de officier te laat of niet aan de verdediging verstrekt, die daardoor (lang) onkundig blijft van hetgeen onderling is besproken. Indien de verdediging toevalligerwijs wel op de hoogte is van dergelijk mailverkeer, zorgt dat vervolgens niet automatisch voor kennisname van deze informatie, zo leert de praktijk. Zo zag ik enige tijd geleden tijdens de voorgeleiding dat de rechter-commissaris bij het bepalen van de schorsingsvoorwaarden veelvuldig naar een naast haar liggende e-mail van de officier keek. Toen ik kort daarna voorafgaand aan een andere voorgeleiding om inzage in eventuele mailcorrespondentie verzocht, werd dit geweigerd. Hoewel niet werd ontkend dat een dergelijke e-mail bestond en dat deze zaaksgelateerde informatie bevatte, betrof het volgens de rechter-commissaris *"interne correspondentie die niet voor de verdediging bestemd was"*. Een opvatting die kennelijk ook bij sommige officieren leeft. Ook daar kreeg ik in een vergelijkbaar geval nul op het rekest toen ik de officier om een afschrift vroeg van een zaaksgelateerde e-mail aan de rechter-commissaris. *"Die krijgt u niet, ik mail niet naar buiten"*, was de reactie.

De vraag is op welke grondslag deze weigering berust. Allereerst zou mijns inziens voor wat betreft de opstelling van een officier van justitie aansluiting gezocht moeten worden bij gedragsregel 15 die onderling tussen advocaten geldt en hen verbiedt te corresponderen met de rechter zonder afschrift aan de wederpartij. Daarnaast is een zaaksgelateerde e-mail mijns inziens een processtuk in de zin van artikel 30 Sv. die mitsdien door de officier in het dossier dient te worden gevoegd. De raadsman heeft er gezien artikel 51 Sv. vervolgens recht op.

Indien de officier dit in een voorkomend geval weigert, kan de verdediging altijd nog een verzoek doen aan de rechter(-commissaris) om voeging in het dossier. Indien dat echter ook niet geschied en (erger nog) inzage zelfs expliciet wordt geweigerd, is de stap naar de schijn van partijdigheid snel gemaakt.

3.4 Kennisname dossier

Tot slot wellicht het meest zorgwekkende punt: de onzorgvuldige kennisname van het dossier door de rechter-commissaris voorafgaand aan een voorgeleiding.

Hoewel het een feit van algemene bekendheid is dat een rechter-commissaris op een drukke dag vele verdachten krijgt voorgeleid en daarbij in sommige gevallen wordt geconfronteerd met late toezending van het dossier, mag naar ik meen desondanks worden verwacht dat altijd de tijd wordt genomen om de stukken zorgvuldig door te nemen alvorens vergaande en, zoals gebleken, onaantastbare en onomkeerbare beslissingen te nemen. De praktijk is helaas anders, zo leerde mij

een zaak in Amsterdam.²¹ Tijdsdruk blijkt ertoe te kunnen leiden dat, afhankelijk van de omvang van het dossier, de rechter-commissaris het dossier voorafgaand aan de voorgeleiding niet altijd volledig leest. In het zojuist genoemde geval werd zelfs volstaan met lezing van het proces-verbaal van relaas en werden niet eens de verklaringen van de verdachte (integraal) doorgenomen.

Over deze praktijk bleek de rechter-commissaris opvallend open: *“De rechter-commissaris deelt mee dat zij, wegens tijdgebrek, het dossier slechts summier heeft kunnen lezen voorafgaand aan deze voorgeleiding”*, aldus het procesverbaal. Een eerlijkheid die de bewuste rechter-commissaris siert, maar niet afdoet aan de zorgwekkendheid van de situatie. Integendeel, kennelijk leeft binnen het kabinet de gedachte dat het summier lezen van een voorgeleidingsdossier acceptabel is.

In mijn optiek kan het niet zo zijn dat rechters alvorens zij beslissingen nemen onvoldoende op de hoogte zijn van het dossier. Niet valt in te zien dat het mogelijk is om te beoordelen of er ernstige bezwaren tegen een verdachte zijn gerezen, zonder kennis te nemen van de door hem bij de politie afgelegde verklaring. Laat staan dat het acceptabel is dat een beslissing enkel en alleen gegrond wordt op doorneming van het proces verbaal van relaas. Dat bevat over het algemeen veelal conclusies van opsporingsambtenaren die niet altijd steun vinden in de onderliggende bewijsmiddelen. Dergelijke verbaalen zijn bovendien vaak sterk gekleurd en weinig objectief. Het is nu juist aan de rechter-commissaris om te beoordelen of deze aannames en conclusies gerechtvaardigd zijn en of aangehaalde fragmenten van verklaringen in het juiste verband zijn geplaatst. Door geen blik te slaan op de onderliggende stukken, is dergelijke controle uitgesloten.

Deze gang van zaken is niet uit te leggen aan cliënten. Hoe moeten zij accepteren dat ze na een detentie van ruim drie dagen worden voorgeleid aan een rechter die vooraf opmerkt dat het dossier onvoldoende is gelezen? Om daarna als ze pech hebben aan te horen dat ze nog veertien dagen langer van hun vrijheid worden beroofd.

4. Conclusie

De conclusie is helder. Door de huidige praktijk, die is ingegeven door pragmatiek en efficiëntie, worden verdachten bij hun voorgeleiding zonder twijfel tekort gedaan. Zelfs is de indruk ontstaan dat de rechter-commissaris soms te weinig kritisch is jegens het Openbaar Ministerie en daarbij onvoldoende oog heeft voor de belangen van de verdediging. Dit klemmt temeer nu de beslissingen van de rechter-commissaris vergaand ingrijpen in het leven van een verdachte en voorts in sommige gevallen onaantastbaar zijn.

De praktijk leidt tot schrijnende situaties. Zo kan het in het slechtste geval gebeuren dat een verdachte geconfronteerd wordt met een onnodig lange (verlengde) in verzekeringstelling om vervolgens, als hij eenmaal wordt voorgeleid, in bewaring te worden gesteld door een rechter-commissaris die zonder zijn medeweten heeft gecorrespondeerd met de officier en tot overmaat van ramp het dossier onvoldoende heeft gelezen. Het behoeft geen betoog dat een dergelijke situatie onaanvaardbaar is.

De vraag is hoe het strafrechtsbedrijf zich tegen deze praktijk dient te wapenen. Het antwoord daarop is als vanzelfsprekend minder eenvoudig dan het benoemen van de pijnpunten. De positie van de rechter-commissaris is wat dat betreft niet te benijden, in aanmerking genomen dat daadwerkelijke koerswijziging bij de rechterlijke macht zelf zal moeten plaatsvinden. Voorkomen

²¹ RC Amsterdam d.d. 17 november 2005, parketnummer 13/845044-04, niet gepubliceerd.

moet immers worden dat advocaten tot hun eigen standaardpraktijk overgaan waarmee ze de rechter-commissaris voorafgaand aan de voorgeleiding voor het blok zetten. Ik zie het al voor me; een standaardformulier met eenvoudige ja/nee vragen dat ingevuld aan het proces-verbaal gehecht moet worden.

Hebt u vooraf het dossier integraal bestudeerd? Zo nee, welke delen hebt u overgeslagen en waarom? Hebt u vooraf contact gehad met de officier, mondeling danwel schriftelijk? Zo ja, hoe vaak en wat is daarin exact besproken?

Kortom, de grootste rol om te komen tot een effectieve verbetering lijkt weggelegd voor de rechter-commissaris zelf. En in dat licht is de oplossing misschien toch eenvoudig: er moet eerder aan de rem worden getrokken. Een rechter-commissaris die een verdachte in vrijheid stelt omdat hij niet de kans heeft gekregen voor het verstrijken van de termijn het gehele voorgeleidingsdossier te lezen, heeft hoogstwaarschijnlijk binnen de kortste keren het dossier en de verdachte ruim op tijd in zijn kamer. Daarmee is het risico op probleemverplaatsing in de richting van het parket evident aanwezig, maar de overheid dient zorg te dragen voor voldoende menskracht om de voorgeleidingsprocedure, met alle waarborgen die daarbij horen, naar behoren te laten verlopen. Dat behoort immers tot de verplichtingen die zij uit hoofde van de artikelen 5 en 6 EVRM heeft. De verdachte moet van het ontbreken van die garanties niet de dupe worden.